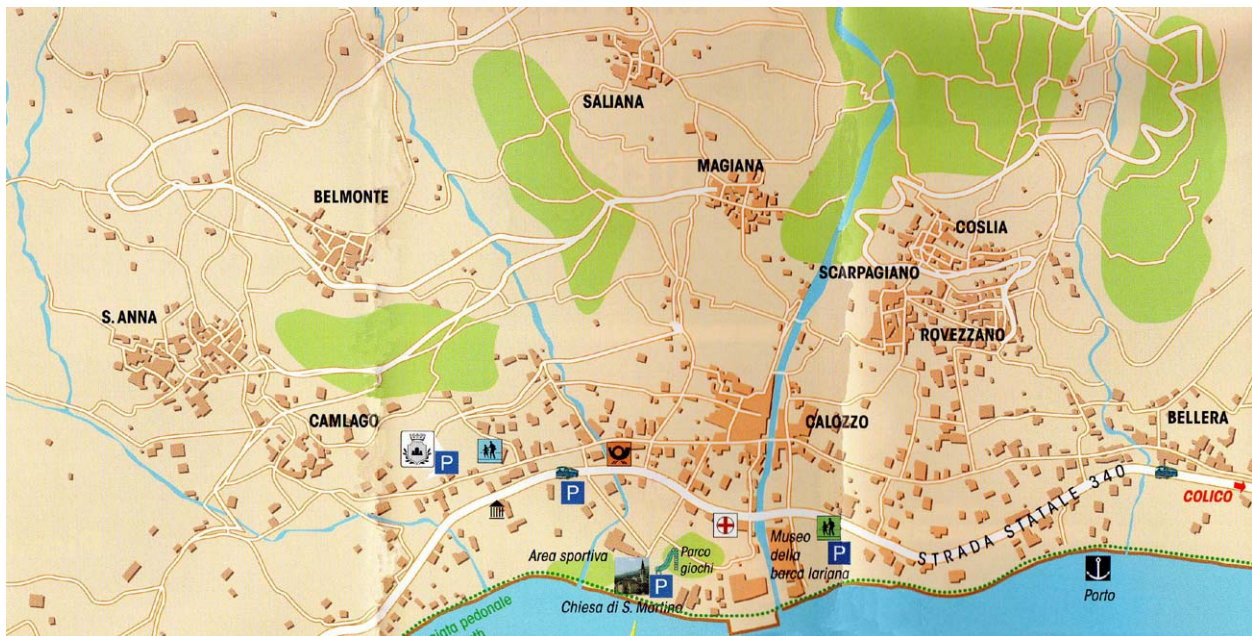

¹ Tekst en foto's Ruud en Ina Metselaar – www.comomeerinfo.nl

Pianello del Lario

Om Pianello te bereiken vanuit het zuiden moeten we in Crema de oude provinciale weg aanhouden, de ex-SS340, dus rechts aanhouden anders komt u in de tunnel die pas in Dongo eindigt. Ter hoogte van de kerk, die u rechts langs het meer ziet, is een grote parkeerplaats. U kunt even voorbij dit punt links afslaan (richtingbord Camlago volgen) dan bereikt u na honderd meter de oude weg door het buurtschap Calozzo. Dit was een deel van de vroegere Via Regina. Komend vanuit het noorden bereikt u Pianello door aan het eind van de bebouwing van Dongo, vlak voor de tunnel, rechts de afslag naar Musso te nemen. Na Musso volgt Pianello del Lario. Het dorp begint bij de afslag Bellera, waarna u in Calozzo komt, waar het gemeentehuis staat. Ik moet u echter waarschuwen dat de straat door Bellera op een bepaald punt een doorgang met een breedte van slechts 2 meter heeft! Het is eenvoudiger om nog even de provinciale weg te volgen, u passeert dan het links gelegen botenmuseum, gaat over de brug en komt dan bij de bovengenoemde parkeerplaats, waar u eventueel rechtsaf kunt slaan naar de Via Regina door Calozzo.

Kaart van Pianello en de bergdorpen

¹ Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

Aan de via Regina ligt het postkantoor en het gemeentehuis, maar verder is er eigenlijk maar één interessant punt. Als u de straat namelijk een paar honderd meter naar rechts volgt, ziet u op nr.108, aan de linkerkant, een boog met daarboven een wapenschild. Het bordje ernaast vermeldt dat u in de via Cesare e Lydia Rocca bent, beide overleden op 13 februari 1936 in Mai-Lala. Cesare Rocca was een ingenieur die in 1935 met zijn vrouw naar het dorp Mai-Lalà trok, vlak bij de grens met Eritrea, waar hij een bedrijf begon. In februari werden ze overvallen door een groep Ethiopiërs en werd iedereen in het bedrijf vermoord. Interessant is wellicht te vermelden dat de familie Rocca ook het klooster in Piona bezat en dit in 1937 schonk aan de cisterciënzer benedictijnen. Onder het bezit viel ook de villa Malpensata bij de abdij².

Poort aan de via Regina 108

Boven de poort zien we het wapenschild van de familie Cataneo, een adellijke familie die een zijdeveverij bezat. Het huis van de familie werd eind 1700 publiek verkocht na een aantal misdaden van de broers Cataneo. De laatste daarvan was de moord op het hoofd van de wacht in een herberg in Pianello.

Olijven

Zoals in alle bergdorpen, leefde de bevolking van Pianello voornamelijk als boeren. In het voorjaar bracht men het vee omhoog en vele boeren bleven ook zelf bij het vee. Het beboste gebied beneden circa 1200 m was ook van groot belang voor de inwoners. In oktober trok het hele gezin naar bossen om kastanjes te verzamelen, die een belangrijk onderdeel van het dagelijks voedsel uitmaakten. De jongens klommen de bomen in om aan de takken te schudden en de kastanjes werden onder de boom verzameld en met de bolsters bedekt met bladeren, waaronder ze maanden lang goed bleven. De droge bolsters werden gebruikt als brandstof, men noemde ze “carbón di póer”: armeluis houtskool. Een andere belangrijke boom was de olijfboom. Deze werd al in de tijd van de Romeinen aan het meer ingevoerd. Ze waren zo belangrijk dat we in het wetboek van de Longobarden koning Rotari onder artikel 307 lezen dat “iemand die takken van de olijfboom snijdt een boete van drie gouden munten moet betalen.” Ook de olijven oogst was een zaak voor het hele gezin. Er werden dekens op de grond onder de boom gespreid en de kinderen klommen in de boom om de vruchten van de boom te schudden en met een stok tegen de takken te slaan. Daarna moesten alle takjes en bladeren worden verwijderd, waarna de vruchten thuis op de vloer werden uitgespreid en veertien dagen moesten rusten. Vervolgens werden ze in de oliemolen gekneusd en in een grote pot verhit, dan in een juten zak gedaan en geperst. Uit de pers kwam een soort bruine soep, die thuis in een grote pan

---

² Zie hierover mijn boek *De Tre Pievi en het Valchiavenna*, par. 10

werd gedaan en naast het vuur geplaatst omdat de warmte er voor zorgde dat de olie boven kwam drijven. De cake die na het persen overbleef werd in ronde “olijvenbroden” gevormd welke een prima brandstof leverden. Af en toe werd de olie met een ijzeren schep afgeroomd uit de pan tot alles was verzameld, waarna de rest als lampolie diende.

Tot Pianello behoren ook een aantal buurtschappen tegen de berghelling. Zeer veel informatie hierover kreeg ik van mevrouw M.C. Bonvini, die een bijdrage schreef voor een pas verschenen boek over Pianello del Lario³, en die ons rondleidde door een aantal gehuchten. Sprekend over de hoger gelegen dorpen vertelde ze dat deze tot de 2^e Wereldoorlog slechts over muilezelpaden bereikbaar waren en in de winter vrijwel geïsoleerd waren. In ieder dorp was wel een stal waarin de inwoners tijdens de winteravonden bij elkaar kwamen, profiterend van de stalwarmte. Ook maakte men er soms een vuur waarop men de kastanjes droogde, die later als voedsel dienden, en dat nu extra warmte (en rook) gaf. Men plaatste wat banken tegen de stalmuren, de mannen maakten de “gerle”, de rieten draagmanden die nog altijd in de bergdorpen worden gebruikt, of ze repareerden hun gereedschappen, de vrouwen zaten te breien, sokken te stoppen of wol te spinnen, vaak onder het reciteren van de rozenkrans. Soms werd er ook gezongen en altijd werd er veel gepraat.

Sommigen van de bergdorpen zijn niet meer bewoond en verschillende ervan zijn alleen te voet bereikbaar. Hieronder volgt een korte beschrijving van de belangrijkste woonkernen.

Uitzicht op het meer vanuit Camlago

Camlago en St. Anna

Om deze buurtschappen te bereiken volgen we in Calozzo de via Regina in zuidelijke richting. We passeren het gemeentehuis en houden rechts aan naar Camlago. Nog voor we de huizen van Camlago

---

³ M.C. Bonvini, R. Fazzini, G. Granzella, Pianello del Lario – Terra di Santi e di Emigranti, 2010

bereiken is er rechts in een bocht naar links een verbreding waar u een bruin gekleurde rots ziet. De oorzaak hiervan is het “acqua rossa”, ijzerhoudend water, dat op verschillende plaatsen omlaag komt. Ook in het hoger gelegen buurtschap Saliana is zo’n bron. De inwoners van de dorpen dronken dit water omdat het als een goede remedie tegen bloedarmoede werd beschouwd. Vanaf dit punt kunt u of iets verder doorrijden naar Camlago of het voetpad omhoog nemen naar dit buurtschap. We komen uit bij een groot huis waar, op het hek, een afbeelding van Don Guanella staat. Tot eind 1700 woonde hier de familie Perpenti, daarna tot 1993 de familie Pisani. De laatste telg van deze familie, Pina, liet het huis bij haar dood na aan zuster Chiara Bosatti, die er met Don Guanella een weeshuis begon. Rechts naast het huis loopt een voetpad omhoog naar een punt waar we een prachtig uitzicht over het meer hebben. Aan de voet van het pad ziet u links een ronde steen met een gat in het midden, dit was een molensteen van een van de vele watermolens die Pianello telde. Slechts een paar meter verder op het pad is nog een interessante steen, die als traptrede dient en een aantal horizontale groeven en enkele uithollingen heeft. De groeven komen van de boerenkarren die er overheen hebben gereden, de uithollingen zijn de zgn. “coppelle”. Deze zijn in de prehistorie door mensenhanden gemaakt en op vele plaatsen langs het meer te vinden⁴.

Sint Anna, rechts het pleintje voor de kerk

Vanuit Camlago zien we iets hoger het kerkje van St. Anna al liggen. U kunt de auto het beste onderaan het buurtschap laten staan en langs het voetpad omhoog lopen. Onder de kerk staat een van de weinige grote huizen uit de omgeving. Hier woonde een bekende biologe, Candida Leni Perpenti. Daarboven komen we bij het kerkje uit 1652. Het is meestal gesloten, maar we kunnen door een open venster naast de deur naar binnen kijken. Het heeft één schip met tongewelf en een rechthoekige apsis. Er hangt een doek uit 1700 met de *Madonna met S. Anna*. Vóór de kerk ligt een klein pleintje waarop alle straatjes van het gehucht uitkomen. Volgens een oude inwonster was dit pleintje de plek waar de dorpsvrouwen elkaar ontmoetten. Zittend op de stenen bankjes langs de

⁴ Zie Nieuwsbrief 5(2012) – Piramiden en zwerfstenen

omtrek zat men hier te breien of onder het uitwisselen van nieuwtjes, groente schoon te maken. Onder een boog doorgaand zien we links een muurschildering uit laat 1500 met de *Madonna met een aanbidder*. Het gehucht heeft zijn middeleeuws karakter bewaard met zijn steegjes geplaveid met grote kiezelstenen en soms steile trappen. De huizen zijn tegen elkaar gebouwd of gescheiden door een boog. Vaak hadden de oude huizen een binnenplaats maar nu zijn dat vaak doorgangen geworden.

Nog hoger liggen de buurtschappen Belmonte, Saliana en Magiana. Saliana stond al eind 1800 bekend om de geneeskrachtige werking van zijn “acqua rossa”. Er ligt slechts een groepje oude boerenhuizen, enkele gerestaureerd, andere vervallen. Hetzelfde geldt voor de twee andere buurtschappen. In deze gehuchten, gelegen aan de rechterflank van de Val Grande, stonden tot de 1e Wereldoorlog nog vele watermolens. Deze molens werden gebruikt voor het malen van meel, productie van olijfolie en het zagen van hout. In het midden van de 19e eeuw werd de waterkracht ook van groot belang voor de zijdefabrieken en in 1923 werd één van de molens omgebouwd tot een waterkrachtcentrale die 9 kW elektrische energie leverde voor de spinnerij. Dezelfde rivier die zoveel mensen werk verschafte, veroorzaakte op 13 september 1828 een ramp waarbij iemand om het leven kwam en verschillende huizen en watermolens volledig werden verwoest.

Interessanter, ook vanwege het mooie uitzicht over het meer, zijn de buurtschappen Scarpagiano, Rovezzano en Coslia, samen de “Tre Terre” genoemd. Mij werd verteld dat de inwoners hiervan “Bacui” werden genoemd, dialect voor “kevers”. Dit vond zijn oorsprong in een jaar waarin een zwerm mestkevers alle knoppen in de wijngaarden van de Tre Terre opaten en de volledige oogst vernietigden zonder dat de boeren er iets tegen konden doen. Dat jaar was er niemand die kon genieten van de “nostranella”. Overigens hoorde ik ook uit betrouwbare bron dat die zelfgemaakte wijn toch al niet te drinken was.

Uitzicht vanaf Magiana

Kastanjes

Op de hellingen van de bergen langs het meer vinden we de grootste kastanjabossen van Europa. De bodem is bedekt met een tapijt van stekelige bolsters. Overal vindt je de kastanjedrooghutten waar in de herfst de stookplaatsen een maand lang brandend worden gehouden. Overal is de doordringende rooklucht vermengd met de zoete geur van de tamme kastanje. Op de droogzolders liggen de kastanjes tot wel een halve meter dik en moeten ze regelmatig worden omgeschept. Het

droogproces duurt ongeveer drie weken en pas daarna kunnen ze geschild worden. De hele exemplaren worden bewaard, de kapotte vruchten worden vermalen tot meel of worden gepureerd. Gepoft op een houtvuur smaken de tamme kastanjes zacht en zoet. Kastanjepuree is zeer geliefd bij een stukje wild, evenals de van het meel gebakken kastanjetaart. Ook kastanjesoep wordt door velen als een delicatessen beschouwd.

Mijn gids vertelde hierover het volgende. In oktober ging het hele gezin naar het bos om kastanjes te verzamelen, die een belangrijk deel van het dagelijks voedsel vormden. Rond de boom werd de grond schoongemaakt van blad en gras en daarna werden er paaltjes in de grond geslagen met daartussen een vlechtwerk van takken, waardoor de vallende kastanjes niet de helling konden afrollen. Dan klommen de jongens in de boom en schudden de takken of sneden de oude takken af zodat die na drogen als brandhout gebruikt konden worden. De bolsters werden op een hoop bij elkaar geharkt en die berg werd afgedekt met takken. De kastanjes binnen de hoop bleven lang goed en konden er later worden uitgehaald voor consumptie. Wanneer al het fruit was verzameld werden de lege bolsters op de grond uitgespreid en na drogen naar huis gebracht om op te stoken; de gloeiende kooltjes werden “carbón di póer” genoemd, armeluis houtskool.

Men geloofde dat de kastanjes een gebalanceerd voedsel vormden en dat de vruchten ook ziektes konden genezen zoals hoesten, spataderen en aambeien. Fijngemaakt met gerst en geweekt in azijn waren ze werkzaam tegen een verstopte neus, gemengd met zout en honing konden ze je genezen van de beet van een dolle hond. Veel boerderijen waren ommuurd en hadden daarbinnen een hof waaraan de stal, het kippenhok, een schuur, een varkensstal en een “Ca del foch” d.w.z. een kamer voor het drogen van de kastanjes, grensden.

Typerend zijn de houten balkons op de eerste verdieping aan de zonkant, die vooral werden gebruikt voor het drogen van de landbouwproducten. Het gezin woonde in de keuken, die daarom “la ca” d.i. het huis, heette. Het meubilair bestond uit niet veel meer dan een tafel en een paar stoelen. De bedden waren vaak zelfgemaakt en bedekt met zakken met gedroogde maïsbladen. Om ruimte te sparen sliepen bij grote gezinnen twee personen in één bed met het hoofd van de een bij de voeten van de ander.

Scarpagiano, Rovezzano en Coslia

Steegje in Scarpagiano

Deze buurtschappen bereikt u door aan de noordkant van Pianello bij het bord Bellera de richtingborden naar Coslia te volgen. Omhoog rijdend vanuit Calozzo komen we eerst bij de afslag links naar Scarpagiano. Het dorp is maar een 500 m lang en aan het eind is een parkeerplaats. Van hier af iets omhoog lopend bereikt u het kerkje van de Madonna della Neve*. Het heeft een 18e eeuwse voorgevel, één schip met tongewelf en in het priesterschap een elegant marmeren altaar met fresco's van de *Madonna die het kind voedt*, *S. Rochus* en *S. Sebastiaan* met de data 1570 en 1766, welke waarschijnlijk refereren naar de data van de oprichting en herbouw van de kerk. Tegen het gewelf 19e eeuwse schilderijen: een ronde met de *Ten hemel opgenomen Maria*, in het schip een met de *Wederopstanding* in het priesterkoor. Boven het hoofdportaal een geborduurd doek uit de 20^e eeuw en tussen de ex-voto bevindt zich een stukje dat een 'crotto' uitbeeldt, die op wonderbaarlijke wijze ontsnapte aan een blikseminslag bij de Madonna della Neve.

Terug op het beginpunt bij de parkeerplaats kunnen we even omlaag lopen, het bordje volgend, naar een fresco in een nis in de muur van een oud huis, met de *Madonna die het kind de borst geeft*. Aan de voeten van de Madonna zien we twee kinderen in kleding uit de renaissanceperiode, die devoot naar haar opkijken. De maker van het fresco is niet bekend en het dateert van 18 mei 1400 (of 1500?). Langs het voetpad omlaag dat langs een kapelletje leidt, zijn er resten van muurschilderingen, waarvan één met S. Carlo.

Links een fresco in Scarpagiano
Rechts een fresco in Coslia

Als u de buurtschap weer verlaat, kunt u links af verder omhoog door Rovezzano, waarop al na een paar honderd meter het bord Coslia volgt. Ook dit dorp heeft weer enkele fresco's op de muren.

In Rovezzano stond één van de oudste wijnpersen, met een schroef van notenhout, een stok met een ijzeren ketting en een groot wiel met pennen waar de jongens aanhingen om de pers rond te draaien. Als het een goed wijnjaar was, liet men een hoeveelheid wijn achter voor de eigenaar van de pers; ook stond er altijd een klein vaatje waar men wat "vino dei morti"(wijn voor de doden) achterliet voor de priester.

Op 997 m hoogte ligt in het buurtschap Nassina het kerkje van S. Bernardino dat al in 1582 wordt genoemd.

Museum met boten van het Lario

In het dorp is het Museo della Barca Lariana, gesticht in 1982 en ondergebracht in een oude textiel fabriek. Helaas is het museum al jaren niet meer open voor het publiek omdat het niet voldoet aan de veiligheidseisen die aan openbare ruimten worden gesteld. Het museum heeft een van de grootste collecties boten van Italië, waaronder een aantal zeer bijzondere. Het gaat om alle mogelijke typen schepen: meer dan 200 roeiboten, waaronder een Venetiaanse gondel uit 1860, snelle roeiboten van smokkelaars, vissersboten en oude transportschepen van het Lario, onder de 80 zeilboten vinden we de "Merope", de boot uit de Starklasse waarmee Italië in 1953 de gouden medaille op de Olympische spelen in Helsinki won, onder de 40 raceboten met binnenboordmotor is de "Laura", die in 1953 het wereldsnelheidsrecord vestigde met 226 km/u en onder de ruim 100 boten met buitenboordmotor de "Lexco", die in begin van de jaren zestig probeerde het wereldrecord te breken met 200 km/u, en vele boten van de beroemde werf Riva. Buiten de loods ligt een van de oudste schepen van de Navigazione Lariana, de "Barilla" uit 1879. Daarnaast heeft het museum een grote bibliotheek met tijdschriften, boeken, foto's en dia's.

Het botenmuseum

Op korte afstand van het museum vinden we aan het meer de parochiekerk van S. Martino (Sint Maarten), met daarbij het parochiehuis en het kerkhofje. In de geschiedenis van het dorp en de kerk wordt een belangrijke plaats ingenomen door de in 2011 heilig verklaarde Luigi Guanella, pastoor van 1881-1890 en zijn trouwe volgeling, de zalige Chiara Bosatta (zie verderop voor details).

Een 'nav', een vissersboot uit ca 1900 in het Botenmuseum

De kerk van Sint Maarten* in Pianello

De kerk stamt uit de late Middeleeuwen toen het Benedictijns klooster van S. Carpofovo van de Longobardische koning Liutprando stukken grond kreeg in het gebied van Pianello. In 1153 werd hier de kapel van S. Martino (Sint Maarten) gesticht. Het klooster in Como zorgde voor een kapelaan die echter afhankelijk was van de aartspriester in Dongo, hetgeen in 1153 tot een ernstige twist leidde die tenslotte voorgelegd werd aan de antipaus Victor IV, de favoriet van Barbarossa en Como. In 1337 stond het gebied bekend als het "hof van Musso", het omvatte terreinen, huizen, de kapel, kerkhof, kasteel met muren en gracht. In 1389 eindigde het feodale eigendom van San Carpofovo en in 1472 werd de Comunità van Pianello onafhankelijk. In die jaren ontstond de parochie en werd de kerk verbouwd zoals blijkt uit het jaartal 1534 op het architraaf van het portaal. Toen bisschop Archinti er in 1599 een bezoek bracht, verwees hij naar een broederschap van het heilige sacrament die in 1517 was opgericht door de emigranten van Pianello in Genua. Deze broederschap heeft financieel veel bijgedragen aan de decoratie en restauratie van de kerk, vooral in de 16e eeuw. Ook in de eeuwen daarna werden nog vele decoraties aangebracht en vonden er restauraties en verbouwingen plaats. De laatste restauratie dateert uit 1987 na een brand.

Aan de voorkant zien we een 17^e eeuwse Protiro (voorhof met twee zuilen); op de hoeken van het portaal zijn delicate friezen aangebracht en er boven is een lunet met fresco's die episodes uit het *leven van S. Maarten* voorstellen. Het portaal wordt afgesloten door een in 1994 door de beeldhouwer Gianluigi Giudici gemaakte dubbele bronzen deur. Hierop zijn acht scènes afgebeeld uit het leven van de zalige Chiara Bosatta. De deurgrepen aan de buitenkant zijn uitgevoerd in de vorm van een adelaar en een duif, symbolen van de deugd en de bescheidenheid.

Meteen rechts na de ingang is er tegen de wand een triptiek uit de laatste drie decennia van 1500 met de *Madonna met Kind en de heiligen Antonius Abt en Bernardus*. Het marmeren tabernakel achter het 18^e eeuwse hoofdaltaar is in 1536 gemaakt door Bernardino Cathanio di Saliana. Het venster links van het koor geeft een renaissance afbeelding van *S. Maarten**.

In 1536 werd het marmeren tabernakel gemaakt dat achter het 18^e eeuwse hoofdaltaar staat. Het venster links van het koor is uit de renaissance en toont S. Maarten. Alle andere glas-in-lood ramen van de kerk zijn uit de 20^e eeuw.

Het gebied rond het priesterkoor was al in 1599 beschilderd, maar werd in de eerste helft van de 17^e eeuw opnieuw gedecoreerd met stucwerk uit 1626 en prachtige fresco's** uit de jaren 1640-41 van Isidoro Bianchi, een leerling van Morazzone, met hulp van zijn zoon Pompeo. Bianchi, een centrale figuur in de Lombardese schilderkunst van de eerste helft van de 17^e eeuw, heeft in het Alto Lario ook een fresco cyclus geschilderd in Brenzio^{5,6}. In de apsis zien we taferelen uit het Oude testament: links de *val van manna uit de hemel*, rechts *het offer van Melchisedek*. Hierbij horen ook vier ovalen met de *dood van Abel*, de *zegening van Izaak*, de *slaap van Eli* en het *offer van Izaak*. Midden op het

⁵ Zie de daaraan gewijde Nieuwsbrief

⁶ Zie mijn boek *De Tre Pievi en het Valchiavenna*

gewelf *de Eeuwige Vader in zegenende houding*, en op de voorkant van de boog de profeten *Jesaia* en *Hosea* en op de lesenen de koningen *Salomon* en *David*. Tegen de achterwand *S. Maarten te paard* geflankeerd door links *S. Johannes de Doper* en rechts *S. Laurentius*.

In 1695 werden de fresco's gemaakt tegen het kruisgewelf boven het altaar, gewijd aan *het leven van S. Maarten** en toegeschreven aan Battista Pozzo uit het Valsolda. Giovanni Battista Botticchio uit Cremia maakte de grote afbeelding op de linker wand van het priesterkoor met *S. Maarten die een kind geneest*, gedateerd 1653, en van zijn hand is ook het doek met *S. Antonius van Padua* op de rechter zuil van de triomfboog. Tegen de rechterwand van het priesterkoor hangt een groot doek van een onbekende kunstenaar met *S. Maarten die de duivel uitdrijft*.

In de 1601 werd de eerste kapel links gebouwd in opdracht van de Broederschap van Milanezen en gewijd aan de madonna van de Rozenkrans. In diezelfde eeuw kwam hier het fraaie houten beeld van de *Madonna*. Tegen de wanden zien we twee doeken uit de 19^e eeuw met de slag bij *Lepanto* (1571) en *de slag bij Muret* (1213). De kapel heeft een mooi glas-in-lood raam met *Maria*.

De eerste kapel rechts heeft een aantal fresco's uit de jaren 1880-90 van G.M. Tagliaferri; deze beelden de heiligen *Agatha*, *Carlo*, *Bernardinus* en *Lodewijk* uit. De kapel was oorspronkelijk gewijd aan S. Fermo maar werd later eerst gewijd aan S. Jozef en daarna aan Luigi Guanella. Het kerkraam toont een werk van E. Rossi met de titel *het vertrek naar Como van de eerste groep missionarissen van Guanella*. Het altaarstuk is een kopie van het origineel dat in 1987 zwaar werd beschadigd bij een brand. Het heeft een afbeelding van *Guanella die de gelovigen oproept zich op hun sterfbed te wenden tot de heilige Jozef*.

De kerk heeft een waardevol orgel* uit 1782 van de beroemde orgelbouwer Serassi. Noemenswaard is ook het bezit van een kostbaar processiekruis van Sergregori uit Gravedona, uit 1489.

Detail van een kerkdeur van de S. Martinokerk

Triptiek uit eind 16^e eeuw in de S. Martinokerk

Luigi Guanella en Chiara Bosatti

In Pianello houdt men nog altijd de herinnering levend aan Luigi Guanella, pastoor van 1881-1890, en Chiara Bosatta. Guanella werd geboren in Fracisio di Campodolcino. In de jaren waarin hij werkzaam was in Pianello stichtte hij twee religieuze congregaties, een vrouwelijke (Dochters van de heilige Maria van de Voorzienigheid) en een mannelijke (Dienaars van Liefdadigheid) en een lekenorde (de Medewerkers). Dienaars van deze congregaties zijn tot op de dag van vandaag actief als missionarissen in Afrika, Noord- en Zuid-Amerika, India en de Filippijnen. In Pianello gedenkt men hem vooral voor zijn inzet voor de verbetering van de levensomstandigheden in het dorp. Na zijn vertrek uit Pianello zette Guanella zich in voor de drooglegging van het Pian di Spagna en stichtte hij daar de landbouwkolonie die zou uitgroeien tot het huidige Nuova Olonio⁷. Guanella

⁷ Zie mijn Nieuwsbrief 1(2008) – De geschiedenis van Olonio en Nuova Olonio

overleed in Como op 24 oktober 1915. Op 25 oktober 1964 werd hij door paus Paulus VI zalig verklaard en zeer recent, op 23 oktober 2011 werd hij door paus Benedictus XVI heilig verklaard. Bij zijn werk in Pianello ondervond Guanella zeer veel steun van de in 1858 in Pianello geboren Dina Bosatti, later zuster Chiara. Met haar zuster Marcellina stichtte zij de vrouwelijke afdeling van de missie van Guanella. Zij was een van de eerste zusters die met hem een opvangtehuis voor wezen begon in Camlago en wijdde haar hele leven aan de armen. Ze overleed op 20 april 1887 en werd naast don Luigi begraven in het door hem gestichte sanctuarium van het Heilig Hart in Como. Ze werd op 21 april 1991 door paus Johannes Paulus II zalig verklaard.

De legende van de Capra del Circirunbel

Het geloof in kwade geesten vinden we bij alle eenvoudige samenlevingen en zoo ok in de bergdorpen langs het meer. Zeer vaak hebben de duivelse verschijningen de vorm van een geitebok en wellicht hangt dit samen met de kop met hoorns, de grote, onbeweeglijke ogen en de sik onderaan de puntige snuit, die als embleem van het demonisch werd beschouwd. Aan de westkant van het Lario kent men zo'n wezen onder de naam *cavra del Circirunbel*.⁸ Deze duivelse bok leefde in de bergen en verborg zich in de rotsholen, zoals we die bijvoorbeeld vinden tussen Nobiallo en Acquaseria, langs de Sasso Rancio⁹. Zij verscheen in de nacht en de kinderen zongen met schrik het volgende rijm:

*Ik ben de bok van de Circirunbel,
Zonder hoorns en zonder huid,
Met een touw om mijn kop gewikkeld:
Die hier binnenkomt zal ik opeten!*

Dit is slechts een van de vele verhalen over verschijningsvormen van de duivel, ook heerste er angst voor de geesten van doden die 's nachts ronddoelden en soms omgeven waren door vlammen. In ongeveer dezelfde categorie horen ook de heksenverhalen¹⁰. Zo vertelt men in Pianello in het buurtschap Crotti Alti, op de grens met Cremia, over vreemde dingen die gebeuren bij een groot rotsblok op die plek. Hier zou een gemene heks wonen, met afhangende borsten, een gezicht vol builen en met verward, touwachtig haar. 's Nachts durfde niemand die plek te passeren en de meisjes uit Cremia die naar de textiel fabriek in Pianello gingen om te werken, moesten altijd vergezeld worden. Onze heks kon zich vermommen in een zwarte hond of kat, in een vleermuis, slang of zwarte ram. Ze zag er angstaanjagend uit met een begin van een staart onder aan de rug. Zoals in alle heksenverhalen, trokken de heksen in de nacht naar de rots voor de sabbat, waar ze de hele nacht geheel naakt rondansten. Het hoogtepunt van de heksensabbat was de rituele moord op een kind dat de heks had gevangen door een draad van de rots over de weg te spannen. Daarna werd het vlees gegeten en het bloed gedronken. Op woensdag en zaterdag ging de heks naar de hel om haar duivelse heer te ontmoeten en uit zijn handen nieuwe kracht te ontvangen.

Oudere mensen die ik sprak, kennen de verhalen hierover nog steeds, maar lang zal dat niet meer duren.

---

⁸ Vele verhalen zijn te vinden in het boek van Pietro pensa, *Noi Gente del Lario*, Ed. Cairoli, Como, 1981

⁹ Zie Nieuwsbrief 2(2011)

¹⁰ Zie ook mijn verhaal in Nieuwsbrief 1(2013)